

Seksuaalisen
häirinnän
vastainen työ
kouluissa ja
oppilaitoksissa

Kristiina Laitinen
Opetushallitus

Oppaat ja käsikirjat
2020:4a

www.oph.fi

Oppaan sisältö

1. Seksuaalinen häirintä
ilmiönä
2. Lainsäädäntö edellyttää
seksuaalisen häirinnän
ennaltaehkäisyä ja siihen
puuttumista
3. Seksuaalisen häirinnän
ennaltaehkäisy
opetussuunnitelmissa ja
oppilaitosten toiminnassa
4. Toimintaohjeita
ammattilaisille,
opiskelijoille ja
huoltajille

Mitä seksuaalinen häirintä tarkoittaa?

- Lapsen tai nuoren altistamisesta ikään kuulumattomalle seksuaalisuudelle
- Lapsen psyykkistä tai fyysistä koskemattomuuden loukkaamista
- Sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä
- Voi muuttua seksuaaliseksi väkivallaksi ja rikolliseksi teoksi
- Tyypillistä vallankäyttö ja toistuvuus (voi olla myös yksittäinen teko)
- Seksuaalisesti vihjailevat eleet tai ilmeet
- Epäasialliset seksuaaliset puheet tai vitsit
- Vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat seksuaaliset huomautukset tai kysymykset
- Epäasialliset seksuaaliset sisällöt, viestit, kuvat tai videot somessa
- Sukupuolilyhteyttä / sukupuolista kanssakäymistä koskevat ehdotukset tai vaatimukset

03/09/2020

Huom! Seksuaalirikokset ja sen yritykset: suojaikärajat 16 ja 18 v.

Vuorovaikutusta säätelee jokaisen oma kokemus tilanteesta

- Käsitys fyysisen vuorovaikutuksen muodoista ja sopivista rajoista on kulttuuri- ja yksilökohtaista
- Fyysinen läheisyys voi ilmentää välittämistä ja huolenpitoa, lohduttaa ja luoda turvallisuudentunnetta
- Moneen oppiaineeseen kuuluu, että opettaja tai opiskelija voivat koskettaa toista opiskelijaa
- Olennaista on, että fyysinen kosketus ei seksualisoidu eikä sitä koeta kiusallisen, pakottavana tai epämiellyttävänä.

Lainsäädäntö velvoittaa puuttumaan

Oikeus turvalliseen oppimisympäristöön

Perusopetuslaki (628/1998), lukiolaki (714/2018) ja laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017)

Suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)

Seksuaalinen häirintä on syrjintää

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

Yhdenvertaisuuslain mukaiset syrjintäperusteet (alkuperä, seksuaalinen suuntautuminen, kieli, uskonto, vammaisuus tai terveydentila)

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

Oppilaitosten ympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden tarkastus 3 v:n välein ml. seksuaalisen häirinnän ja siihen liittyvät toimintatavat

Terveydenhuoltolaki (1326/2019)

Seksuaalirikokset

(raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö / ahdistelu , lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö / houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin, seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta)

Rikoslaki (39/1889)

Häirintä voi johtaa huomautukseen/ varoitukseen/ palvelussuhteen päättämiseen

Laki kunnallisesta viranhaltijasta (304/2003), valtion virkamieslaki (750/1994) ja työsopimuslaki (55/2001)

Ennalta
ehkäisevä
työ

Luottamuksen ilmapiirin tietoinen rakentaminen

- Luottamuksen ilmapiiri kannustaa kertomaan
- Kiinnostus lasten ja nuorten kuulumisia kohtaan
- Rohkaisu ilmoittamaan havaitsemastaan tai kohtaamastaan seksuaalisesta häirinnästä aikuiselle
- Ilmiön käsitteleminen etukäteen (häirinnän tunnistaminen ja taito toimia myös ahdistavissa tilanteissa)
- Yhteyshenkilöiden nimeäminen

Suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi

- 1) väkivallalta,
- 2) kiusaamiselta ja
- 3) häirinnältä

Opiskelijoiden keskinäiset / opiskelijoiden ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet oppilaitoksessa!

03/09/2020

- Erillisille ilmiöille erilliset toimenpiteet
- Ilmiöiden ehkäiseminen ja siihen puuttuminen
- Ilmiöiden käsittely yhteisö-/ryhmä-/yksilötasolla
- Yksilöllinen tuki ja tarvittava hoito (ml. jälkiseuranta) teon tekijän/kohteen osalta
- Yhteistyö huoltajien/viranomaisten kanssa
- Suunnitelmaan perehdyttäminen/tiedottaminen
  - henkilöstölle, opiskelijoille, huoltajille ja yhteistyötahoille
- Suunnitelman päivittäminen/seuranta/arviointi.

Oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus- suunnitelma

OPH:n oppaat

- Tasa-arvo on taitolaji (perusopetus)
- Mukana! (toinen aste)

03/09/2020

- Tasa-arvosuunnitelma sisältää
  - selvityksen oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta
  - toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi
  - arvion aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista
- Huomiota mm. seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen
- Oppilaitoksella tulee olla myös suunnitelma toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Tarkempaa ohjeistusta yhdenvertaisuus- ja tasa-arvovaltuutetuilta

Plans are
nothing,
planning is
everything...

Dwight D. Eisenhower

03/09/2020

Osa arjen turvallisuuskulttuuria

→ Toiminnan jatkuvuus myös poikkeustilanteissa

Perustuu tietoon häirinnän esiintyvyydestä yhteisössä

→ Tiedonkeruu mahdollistaa myös myöhemmän seurannan

Toimintamalli on elävä asiakirja

→ Osallistavaa valmistelua

→ Perehdyttämistä

→ Päivittämistä

→ Tiedottamista

Tietoa yhteisön hyvinvoinnista

Oppilailta + huoltajilta saatava tieto

Yhteistyötahojen näkemys

Koulu-terveyskysely

TEA-tiedonkeruu

KiVa-kysely, yms.

Henkilöstön näkemys

Terv. turv. tarkastukset

Koulun oma kysely

Laajojen terv.tark. yhteenvedot

Hyvinvointiprofiili

Häirinnän vastaisen suunnitelman valmistelusta

Monialainen työprosessi

Opiskelijoiden ja yhteisön hyvinvoinnista ja turvallisuudesta huolehtiminen on kaikkien koulu yhteisön aikuisten tehtävä
→ Jokaisen tulee tuntea toimintatavat ja sitoutua niihin

Suunnitelma suojaa opiskelijoita
→ huolehdi osallisuudesta

Suuri osa häirinnästä tapahtuu kouluajan ulkopuolella
→ huoltaja suojelee lasta muissa kehitysympäristöissä.

Työnjako ja johtaminen

- **Rehtori:** oppilaitoksen johtaminen kokonaisuutena ml. turvallisuus
- **Opettajat:** varhainen tunnistaminen ja ehkäisevän työ osana opetusta ja arkea
- **Opiskelu huollon palvelut:** asiantuntemus suunnitelmien sisältöön ja toimeenpanoon, yksilöllinen tuki sekä ohjaus koulun ulkopuolisiin palveluihin
- **Paikallinen sidosryhmäyhteistyö** (sosiaali- ja terveystoimi, nuorisotyö, poliisi, järjestöt): yhteisöllisten toimintatapojen kehittäminen ja toteutus.

Opetussuunnitelman mahdollisuudet

Arvoperusta

Toiminta-
kulttuuri

Laaja-alainen
osaaminen

Oppiaineet:

Terveystieto,
yhteiskuntaoppi, äidinkieli ja
kirjallisuus, katsomusaineet,
taito- ja taideaineet,
psykologia (lukio), yhteiset
tutkinnon osat (amis),...

Toimintaohjeita
ammattilaisille,
opiskelijoille ja
huoltajille

Koulutuksen järjestäjälle
Rehtorille
Opettajalle
Opiskeluhuoltoryhmälle
Opiskeluhuoltohenkilöstölle
Opiskelijalle
Huoltajalle

Oppilaitoksen henkilöstöllä on **ensisijainen** vastuu yhteisön hyvinvoinnista.

Kaikkien on tehtävissään edistettävä

- opiskelijoiden/ yhteisön hyvinvointia
- yhteistyötä kotien kanssa.

Hyvinvoinnin edistäminen tarkoittaa **velvollisuutta**

- ennaltaehkäisevään työhön
- ongelmatilanteisiin puuttumiseen
- ilmoittamiseen viranomaisille

Jokainen seksuaalista häirintää havainnut tai siitä tiedon saanut henkilöstöön kuuluva huolehtii siitä, että asiaa lähdetään selvittämään **viipymättä**.

Oikeus luovuttaa ja saada tietoja

- Opiskelijan opiskeluhuoltotyöhön osallistuvilla on salassapidon estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä opiskelijan opettajalle, rehtorille ja tämän opetuksesta vastaavalle viranomaiselle opiskelijan opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot (perusopetus ja lukio)
- Rehtorille voidaan antaa opiskelijan terveydentilaa ja toimintakykyä koskevat ja tehtävien hoidon kannalta välttämättömät tiedot opiskelun turvallisuuden varmistamiseksi (lukio ja ammatillinen koulutus)
- Arvion siitä, onko tieto opetuksen asianmukaisen järjestämisen tai turvallisuuden varmistamisen kannalta välttämätön, tekee se, jonka hallussa tieto on.

Velvollisuus luovuttaa tietoja

- Koulussa/koulumatkalla tapahtunut häirintä (väkivalta ja kiusaaminen) ilmoitetaan häirintään syyllistyneen / kohteena olevan osalta huoltajalle (perusopetuksen opettaja tai rehtori)
- Lastensuojelun tarve
- Sosiaalihuollon tarve
  - ohjaus sosiaalipalveluihin tai
  - ilmoitus (suostumuksella) sosiaalihuollon viranomaisille
- Seksuaalirikosepäily poliisille (+ lastensuojeluun)
- Henkeen tai terveyteen kohdistuva rikos, josta enimmäisrangaistus min 2 v vankeutta, poliisille (+ lastensuojeluun)

Epäselvissä tilanteissa konsultoi anonyymisti!

Ilmoittaminen, siten että opiskelija ei ole tunnistettavissa?

- Anonyymi ilmoitus ei ole hyvä lähtökohta: tilanteeseen puuttuminen edellyttää asian selvittämistä osapuolten kesken, jota anonyymi ilmoitus ei mahdollista
- Jos oppilaitoksen kyselyissä/kurssipalautteissa tulee esiin anonyymeja ilmoituksia koskien häirintää, tulee asia selvittää käytettävissä olevin keinoin
- Opiskelijoille on hyvä kertoa, että keinot ryhtyä toimenpiteisiin anonyymien ilmoitusten johdosta, ovat rajalliset.

Koulutuksen järjestäjä

Koulutuksen järjestäjä vastaa yleisesti oppilaitosten toiminnan lainmukaisuudesta, resursseista ja yhteisten toimintamallien kehittamisestä järjestäjätasolla.

- Lakisääteiset suunnitelmat ja säännöt (ml. seksuaalisen häirinnän vastaiset) ovat säädösten ja määräysten mukaiset ja ajantasaiset
- Opiskeluhuollon toteutumista ja vaikuttavuutta arvioidaan, osallistutaan ulkopuoliseen arviointiin ja omavalvonta toteutuu (yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen kanssa)
- Kouluyhteisön ja opiskeluympäristön terveellisyys ja turvallisuus tarkastetaan monialaisesti, tuloksia seurataan ja niistä raportoidaan.
- Henkilöstölle annetaan riittävästi koulutusta ja perehdytystä
- Oppilaitoksille osoitetaan tarvittaessa tukea yksittäisten häirintätapausten selvittämiseksi ja taho, jolta tukea voidaan pyytää, on nimetty ja tiedotettu oppilaitoksille.

Rehtori 1/3

Rehtori vastaa johtamansa oppilaitoksen opiskeluympäristön turvallisuudesta. Tämä edellyttää henkilöstön ohjausta, valvontaa ja havaittuihin epäkohtiin tai ongelmiin puuttumista.

Ennaltaehkäisy

- Oppilaitoksessa on säännöksissä ja määräyksissä edellytetyt suunnitelmat
- Oppilaitoskohtainen opiskeluhuoltoryhmä on asetettu
- Kouluyhteisön- ja opiskeluympäristön terveellisyys ja turvallisuus tarkastetaan monialaisesti, niitä seurataan ja niistä raportoidaan
- Henkilöstö on ohjeistettu seksuaalisen häirinnän tunnistamiseksi sekä häirintään puuttumiseksi ja siihen liittyviksi ilmoitusmenettelyiksi
- Opiskelijoille ja huoltajille tiedotetaan, miten seksuaaliseen häirintään puututaan ja keneen voi olla yhteydessä, jos häirintää ilmenee (mahdollinen yhteyshenkilö/-henkilöt)

Rehtori 2/3

Puuttuminen, jos häirinnästä epäillään oppilaitoksen opiskelijaa:

- tapahtumankulku selvitetään ja osapuolia kuullaan
- arvioidaan, onko häirintää tapahtunut ja päätetään toimenpiteistä sekä seurannasta
- häirintään syyllistyneelle opiskelijalle määrätään kurinpitoseuraamus
- jos asiassa epäillään rikosta, tehdään tutkintapyyntö poliisille.

Puuttuminen, jos häirinnästä epäillään oppilaitoksen henkilöstöön kuuluvaa:

- tapahtumankulku selvitetään ja osapuolia kuullaan
- arvioidaan, onko häirintää tapahtunut ja päätetään toimenpiteistä sekä seurannasta
- jos häirintä on vakavaa tai jos lievempi häirintä jatkuu selvittelyn jälkeen, tehdään tarvittavat palvelussuhdetta koskevat päätökset (varoitukset ja viime kädessä palvelussuhteen päättäminen)
- jos asiassa epäillään rikosta, tehdään tutkintapyyntö poliisille.

Rehtori 3/3

Häirinnän kohteeksi joutunut ja siihen syyllistynyt ohjataan

- opiskeluhuollon psykologi- tai kuraattoripalveluihin
- koulu- tai opiskeluterveydenhuoltoon ja
- palvelujen työn vaikutuksia seurataan

Opiskelijoita varten

- valmistellaan muistilista oppilaitoksen toimintatavoista seksuaaliseen häirintään puuttumiseksi (ml. yhteystiedot), joka voidaan sijoittaa esimerkiksi ilmoitustaululle tai sähköiseen järjestelmään
- nimetään yhteyshenkilöt

Opettaja 1/3

Opettaja antaa opetussuunnitelman mukaista opetusta, kasvatusta ja ohjausta sekä vastaa osaltaan kouluyhteisön ja oman ryhmänsä turvallisuudesta ja hyvinvoinnista.

Ennaltaehkäisy

- Osallistuu oppilaitoksen opetus- ja opiskeluhuoltosuunnitelman (ml. häirintää koskevan suunnitelman) valmisteluun ja opiskeluhuoltoryhmän työhön
- Seuraa opiskelijan yksilöllistä hyvinvointia ja oppimista sekä niissä tapahtuvia muutoksia
- On kiinnostunut opiskelijan kuulumisista
- On tarvittaessa yhteydessä alaikäisen opiskelijan kotiin.

Opettaja 2/3

Opetustilanteet

- Luo turvallisen ja rauhallisen ilmapiirin sekä huolehtii mm. tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelusta
- Toteuttaa sukupuolitietoista opetusta
- Seksuaalisen häirinnän ehkäiseminen sisältyy aihealueena
  - Laaja-alaiseen osaamiseen
  - Monien oppiaineiden tavoitteisiin ja sisältöihin

Opettaja 3/3

Puuttuminen

- Ilmoittaa rehtorille tietoonsa tulleesta oppilaitoksessa tapahtuneesta opiskelijaan kohdistuneesta seksuaalisesta häirinnästä
- Voi rajatusti konsultoida opiskeluhuollon henkilöstöä opiskelijan yksilökohtaisen opiskeluhuollon tarpeesta (luovuttaa opiskeluhuollon järjestämisen ja toteuttamisen kannalta välttämättömiä tietoja)
- Ohjaa opiskelijan (häirinnän kohteeksi joutuneen ja siihen syyllistyneen) tarvittaessa koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon
- Ottaa viipymättä yhteyttä psykologiin tai kuraattoriin (yhdessä opiskelijan kanssa) todetessaan tarpeen ja luovuttaa tuen arvioimiseen tarvittavat tiedot
- Kokoaa tarvittaessa monialaisen asiantuntijaryhmän.

Oppilaitoskohtainen opiskeluhuoltoryhmä

Monialainen oppilaitoskohtainen opiskeluhuoltoryhmä vastaa oppilaitoksen opiskeluhuollon suunnittelusta, kehittämisestä, toteuttamisesta ja arvioinnista. Ryhmässä asioita käsitellään yleisellä ja yhteisöllisellä tasolla.

- Valmistelee ja päivittää oppilaitoskohtaisen opiskeluhuoltosuunnitelman ja muut opiskeluhuoltoon koskevat suunnitelmat (ml. seksuaalisen häirinnän vastainen suunnitelma) tarvittavassa yhteistyössä
- Kokoo yhteisön hyvinvointia koskevaa tietoa eri lähteistä ml. seksuaalisen häirinnän esiintyvyys
- Seuraa ja arvioi yhteisön ja ryhmien hyvinvoinnin tilaa sekä yhteisöllisen työn vaikuttavuutta
- Tiedottaa opiskeluhuollosta opiskelijoille, huoltajille, henkilöstölle ja yhteistyökumppaneille

Opiskeluhuollon palvelujen henkilöstö 1/2

Opiskeluhuollon psykologin, kuraattorin, terveydenhoitajan ja lääkärin tehtäviin kuuluvat sekä yhteisöllinen että yksilökohtainen opiskeluhooltotyö. Opiskelijalle palvelujen käyttö on vapaaehtoista.

- Tiedottaa tehtävänkuvastaan ja tavoitettavuudestaan opiskelijoille, huoltajille ja henkilöstölle
- Tarjoaa opiskelijalle mahdollisuuden keskustella henkilökohtaisesti ja määräajassa psykologin tai kuraattorin kanssa
- Ohjaa opiskelijan tarvittaessa muihin opiskeluhuollon/koulun ulkopuolisiin palveluihin
- Tarjoaa tarvittaessa terveydenhoitajan vastaanotolle pääsyn ilman ajanvarausta (perusopetus); opiskelijalle yhteyden opiskeluterveydenhuoltoon virka-aikaan, tarvittavan sairaanhoidon sekä mielenterveys sekä seksuaaliterveyspalvelut (toinen aste)

Opiskeluhuollon palvelujen henkilöstö 2/2

- Osallistuu oppilaitoskohtaisen opiskeluhoitosuunnitelman (ml. seksuaalista häirintää koskevan suunnitelman) valmisteluun
- Toteuttaa ennalta ehkäisevää ja yhteisöllistä työtä ryhmä-, luokka- ja yhteisötasolla
- Selvittää tietoonsa tullutta seksuaalista häirintää sekä tarjoaa tukea, apua ja ohjaa hoitoon opiskelijan yksilöllisen tarpeen mukaisesti
  - Arvioi ja ottaa huomioon opiskelijan itsenäisen aseman opiskeluhuollossa
  - On tarvittaessa yhteydessä opiskelijan huoltajiin em. huomioiden
- Tarjoaa muille opiskeluhoollon toimijoille (ml. opettajat) konsultatiivista tukea
- Tuo yleisellä tasolla keskusteluun yhteisössä tapahtuneen seksuaalisen häirinnän auttaen omalta osaltaan ehkäisemään sitä jatkossa
- Täydentää omalla erityisosaamisellaan oppiaineiden opetusta.

Opiskelija 1/2

Opiskelijan on käyttydyttävä asiallisesti sekä vältettävä toimintaa, joka voi vaarantaa muiden opiskelijoiden, oppilaitosyhteisön tai opiskeluympäristön turvallisuuden. Oppilaitosyhteisössä jokaisen toiminta vaikuttaa myös toisten kokemaan hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Opiskelijoille tulee kertoa mistä ja miten he voivat hakea apua joutuessaan seksuaalisen häirinnän kohteeksi.

- Jos havaitset seksuaalista häirintää / joudut sen kohteeksi, ilmaise häiritsijälle, miltä hänen käyttäytymisensä tuntuu ja pyydä häntä lopettamaan
- Jos et voi tai halua ottaa yhteyttä häiritsijään / jos häirintä kielloista huolimatta jatkuu, ilmoita siitä aikuiselle
  - Ilmoita oppilaitoksen aikuiselle myös havaitsemasi muihin kohdistuva seksuaalinen häirintä

Opiskelija 2/2

- Kirjaa ylös jatkokäsittelyä varten :
  - aika ja paikka, jolloin häirintää on tapahtunut
  - keitä on ollut läsnä tilanteessa ja
  - mitä tilanteessa tapahtui
  - säilytä mahdolliset todisteet esim. some-, teksti- ja sähköpostiviestit
- Käytä oikeuttasi opiskeluhuollon palveluihin
  - vapaaehtoista ja luottamuksellista (huom! Ilmoitusvelvollisuus lastensuojeluun ja poliisille tilanteen vaatiessa)
- Toivomuksesi ja mielipiteesi otetaan aina huomioon opiskeluhuollon toiminnassa
- Myös alaikäisenä sinulla on opiskeluhuollossa itsenäinen asema suhteessa huoltajaasi (kykysi arvioida asia ja ottaa siitä vastuu)

Huoltaja

Opetus ja kasvatus järjestetään yhteistyössä huoltajien kanssa, jos opiskelija on alaikäinen.

- Keskustele lapsen ja nuoren kanssa hänen kaverisuhteistaan koulussa, vapaa-aikana ja netissä, koska merkittävä osa heihin kohdistuvasta seksuaalisesta häirinnästä tapahtuu vapaa-ajalla
- Opetelkaa yhdessä mediataitoja
- Seuraa sosiaalisen median ympäristöjä, joissa lapsesi vierailee
- Keskustelkaa yhdessä verkossa tapahtuvasta seksuaalisesta häirinnästä
- Rajoita tarvittaessa netin käyttöä
- Mikäli lapseen tai nuoreen on kohdistunut oppilaitoksessa seksuaalista häirintää, huoltajan tulee olla yhteydessä opettajaan tai rehtoriin, jotta oppilaitos voisi puuttua asiaan ja suojata opiskelijoita heidän turvallisuuttaan uhkaavilta tekijöiltä.

Muistellaan tulevaa

Tapaamme vastaavassa tilaisuudessa kahden vuoden kuluttua.

Silloin seksuaalinen häirintä omassa koulussasi/oppilaitoksessasi on saatu vähenemään.

Mikä on muuttunut?

Keskustele parisi kanssa hetki ja valmistautukaa kertomaan keskeisin muutos myös muille.

Kiitos ja
turvallista
alkavaa
lukuvuotta!

